

dó leginkább szemlélődésen keresztül lép dialógusba a művekkkel, így aktív részvétel hiányában a cselekvéshez nélkülözhetetlen empátia a logika, és nem feltétlen a tapasztalás útján születik meg, ami ellentmond Zabala metafizikát gyengítő törekvéseinek.

A mű olvasása során leginkább olyan kérdések merülnek fel, hogy ha a politika semlegesítési szándéka ellenére, amellyel a létünket fenyegető ügyeket kezeli, beengedjük a különböző veszélyhelyzet hordozta információkat, hogyan tudjuk elkerülni a hatalom diskurzuserkeztető tendenciáit, valamint a művész vagy a művészeti autonómia mennyire bírja el a feladat súlyát, vagy ha elbírja, akkor mi az esélye annak, hogy a befogadó – vagy akár a művész – lelkiileg túlterhelte válik, és maga is semlegesíteni kényszerül a művek által felszínre hozott információkat a kiegészítésen és a mindennapi túlélés érdekében.

Globalizált és technikától átitatott világunkban ijesztő a lét azon kérdésköreit boncolgatni, amelyek azt firtatják, hogy az általunk megteremtett, mégis mostanra zabolázhatatlannak tűnő gazdasági, politikai és technológiai környezetben az ember hol találja meg a helyét, hova fejlődik ebben a sodró forgatagban, és hogy van-e jövője, megváltása egyáltalán. A könyv értékes megerősítést és hasznos meglátásokat kínál a művészeti területről érkező olvasók számára is, akik jellemzően évtizedek óta annak a tudásnak a birtokában tevékenykednek, miszerint a művészet egyszerre személyes kifejezés és gondolatébresztő kordokumentum, amely képes új információt hordozni, gazdagítani és formálni. A filozófus Santiago Zabala gondterhelte, ám művészeti szempontból lelkesítő filozófiai megfontolásai megerősítik a művészet léttel kapcsolatos felhatalmazását: komplex kérdések boncolgatása során nyert reflexiói olyan speciális tudáshoz vagy akár cselekvéshez is hozzá tudnak segíteni, ami semmilyen más módszerrel nem elérhető. Ez a gondolat kristálytiszta áthatja Zabala munkáját. Így nemcsak a művészetet emeli Zabala vissza a jelentés–igazság–interpretáció–cselekvés mezéjére, egy olyan mezőre, amelynek lelke is van, de a filozófia is ember- és létközeli állapotba kerül általa.

SIMON ANDREA

*

KÉRCHY Anna. *A nő nyelvet ölt: Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok.* Ikonológia és Műértelmezés 14. Szeged: JATE Press, 2018. 324.

Elizabeth Grosz 1994-ben megjelent, jelentős hatású, a korporeális feminizmust a társadalmi nemek tudományának elméleti térképén elhelyező, *Volatile Bodies (Tűnékeny testek)* című könyvében még úgy jellemzi a szubjektum megtestesülésének kérdését – a test mint fegyelmeztetett narratívába zárt társadalmi konstrukció, ugyanakkor elbeszélhetetlen, szubverzív, materiális entitás paradoxonának dilemmáját – mint a gender-szenzitív humántudományok kritikai vakfoltját. Az azóta eltelt közel harminc évben ez a hiányérzet eloszlan látszik; a testtudomány önálló tudománygá nőtte ki magát a nemzetközi szinten. Hazai berkekben is fontos publikációkkal képviselteti magát, mint azt jól példázzák Földes Györgyi *Test-szöveg-test* (Kalligram, 2018), Bódi Katalin *Éva születése* (Alföld, 2019), Tatai Erzsébet *A lehetetlen megkísértése: Alkotó nők* (ÚjMűvészet, 2019) vagy Darabos Enikő *Testmetaforák a kortárs magyar irodalomban* (Lector, 2017) című monográfiái, hogy csak néhány a közvetlen közelmúltban megjelent kiadványt említsünk. Ebbe a nőnézőpontú testtudományos kritikai irányvonalba illeszkedik Kérchy Anna könyve.

A tanulmánykötet a JATEPress Ikonológia és Műértelmezés sorozatának tizennegyedik kötete. A kiadvány a szerző azon tanulmányait gyűjti egybe, amelyek az elmúlt két évtized során magyar nyelven jelentek meg. A szövegek elsősorban a testet, a halandó porhüvelybe zártságunk ambivalens tapasztalatát vizsgálják, többek között narratológiai, szómaesztétikai, kultúrorvos-tani, és mindenekelőtt következetesen kitarított feminista nézőpontból. Már a címben felbukkanó posztmodern szójáték, *A nő nyelvet ölt* is utal a felvállaltan interdiszciplináris kutatómódszer-tanra. Nem és nyelv kapcsolata a testi lét tétjeit pedzegető, feminista fenomenológiai megfontolásokon túl, a verbális és vizuális reprezentációk és reprezentálhatatlanság (narratológia és esztétika) tükrében, valamint a poétika és a politika keresztmetszetében, a patriarchális hagyomány ellenében artikulálódó *másik* diskurzus(a)ként kerül elemzésre. A párbeszédre serkentő megszólalásmód jegyében a tanulmányok szakiro-

dalmi jegyzékei is figyelemre méltók, hiszen a cikkek bőségesen támaszkodnak magyar és nemzetközi elméletekre is, ezzel a további testtanulmányokat elősegítő, széles látókörű korpuszt kínálnak olvasóik számára.

A kötet öt téma köré csoportosítja a szövegeket, azok fókuszát is kijelölve, az *Elmélet*, *Irodalom*, *Mozgóképek*, *Média és Képzőművészet* hívószavai mentén. A kötet első fejezetében található irodalom- és kultúraelméleti tanulmányok történetileg átfogó képet festenek a testtudományok alakulásáról és változatairól. Megvitatásra kerül, hogy a korporeális narratológia miképp vizsgálja felül olvasó, szerző és szöveg testi interakcióinak szerepét a jelentésalkotási vagy jelentésszétzilálási folyamatban; hogy miért szükséges a fogyatékos- és társadalmi nem tudományok interszekcionális olvasata; és hogy a kánonformáció során hogyan alakulnak, milyen normatív testképeideált körvonalaznak a kortárs női irodalommal kapcsolatos sztereotípiák. A tanulmánykötet így nemcsak azok számára lesz hasznos, akik már jártasak a test elméleteiben, hanem azok is élvezettel forgathatják, akik csak most ismerkednek a testtudomány szerteágazó teoretikus trendjeivel. Ilyen szempontból hasznosak a kötetindító fejezetek, melyek elméleti keretként szolgálnak a későbbi szövegek közeli elemzéseikhez.

Az *Irodalom* című fejezet szövegeit a testbe vetett szubjektum, az önéletírás, a „bifokális olvasás”, a test ikonográfiája és a feminista narratológia hívószavai nyomán vizsgálja Kérchy. Jeanette Winterson regényeinek pszichogeográfiai olvasatában az otthon, a test, az alternatív univerzumok vagy akár egy kimerevített/alternatív történelmi tér változatos lokációi mentén kérdőjeleződnek meg a fennálló hegemón rend hatalmi pozíciói. Angela Carter regénytrilógiáját a látszólag ellentmondásosnak ható posztmodern jelenség, a megbízhatatlan narrátor groteszk teste motiválta-mozgatta énfikcionalizáló önéletírás, az autobiografikció tartja össze, mely a carteri testszövegben hangsúlyozottan viszi színre az identitás diszkurzív, performatív, korporeális jellegét. A Julia Kristeva *Szamurajok* című önéletrajzi regényét tárgyaló tanulmány érdekessége, hogy a szépirodalmi szöveg elemzése sajátos megvilágításba helyezi a szerző elméleti munkásságát, mely megkerülhetetlen, ha a feminizmus, a pszichoanalízis

vagy a szubjektumszemiotika testközpontú teóriáinak tanulmányozására vállalkozunk. A fejezet zárótanulmánya, a *Mozgóképek* fejezetet megelőlegezve, Lovas Ildikó *Spanyol menyasszony: Lány, Regény* című regényét és Szász János *Ópium: Egy elmebeteg nő naplója* című filmjét veti össze. A két mű a Csáthot övező irodalmi mítosz újragondolása egy-egy, az íróhoz kapcsolódó nőalak (felesége, Jónás Olga, és egy páciens) történetén és testén keresztül. A patologizált, elhallgattatott női narratíva hangja és a hagyományosan maszkulinizált orvosi tekintet intermediális összevetésének téje a női szubjektum autoritásának, auktoritásának lehetőségeinek feltárása, a mítoszrombolás, „a láthatatlan láttatása.”

A *Mozgóképek* című fejezet a látás és látottság ideológiai implikációit, a femininitás és maszkulinitás variánsaihoz fűződő viszonyát vizsgálja. Jane Campion *Zongoraleckéjét* például női filmként mutatták be, ahol a szimbolikusan apai, fallogocentrikus nyelv helyett a tapintás lesz a meghatározó vizuális kommunikációs eszköz. Terry Gilliam *Dagályország* című poétikus horror mozija a „költészet borzalmának” karnális tapasztalait viszi vásznonra, miközben a gyermeki fantázia felnőttek általi kisajátítását, a képzeleti ellenállás és a trauma fantasztifikálhatóságának etikai téjeit tematizálja. A *„Lolita, a kishúgunk!?”* című tanulmány többek közt Sally Mann fotói kapcsán a kislány testek etikus ábrázolásának kérdéskörét elemzi, a biztonságot adó anyai pillantást kényszeríti fel a férfi tekintet alternatívájául. A fogyatékos és férfiaság viszonyrendszerének tárgyalása fiktív televíziós karakterek (például Doktor House és Tyrion Lannister) testképbábrázolásai kapcsán kerül terítékre a hagyományosan erős, sebezhetetlen, elnyomó maszkulinitással szemben, empatikusabb emberi kapcsolatokra ösztönözve.

Míg a *Média* című fejezetben megfér egymás mellett az I. világháború alatti nőkép nyomtatott sajtóbeli változatainak, valamint a fogyatékos és a transzneműség populáris kulturális reprezentációinak megvitatása, a *Képzőművészet* címszó alatt a magyar és nemzetközi feminista performansz- és képzőművészet világába nyerünk analitikus betekintést. A tárgyalt művészek, Drozdik Orshitól Helmut Newtonon át a Lilith Öröksége művészeti csoportig a női test,

a női lét és a női művészet kapcsolódási pontjaira igyekeznek felhívni a figyelmet alkotómunkájuk során.

Ahogy a kötet előszava leszögezi, a tanulmányok egységesen a főként anglo-amerikai és francia humántudományokból „importált” elméleti tudást igyekeznek a magyar közeg diskurzusaira, kulturális produktumaira, testeire vonatkoztatva alkalmazni. Az esettanulmányok implicit módon gondolkodóba ejtenek a társadalmi nem fogalmától való hazai idegenkedés ideológia-kulturális-hatalmi okairól is. Kérchy tanulmányai változatos műfajú, médiumú és tónusú kulturális tartalmak elemzésén keresztül mutatják be a normatív ideálok nyomán körvonalazódó test- és jelentésalkotási folyamatokat, egyúttal a feminista ellennarratívák, az esztétikai, narratológiai és korporális szubverziók lehetőségeit is igyekeznek feltérképezni.

SZARVAS RÉKA

Bernard BRAY. *Roman par lettres: Usages poétiques de la première personne dans la littérature française.* Édition critique d’Odile RICHARD-PAUCHET. Rencontres 388. Paris: Classiques Garnier, 2019. 524.

A kötet szoros egységet alkot Bernard Bray (1925–2010) *Epistoliers de l’âge classique: L’art de la correspondance chez Madame de Sévigné et quelques prédécesseurs, contemporains et héritiers* című, 2007-ben megjelent munkájával (vö. *Helikon* 56, 4. sz. [2010]: 656–658.). Míg a 2007-es könyv tanulmányai a misszilis levél 17–18. századi történetének fejezeteit mutatják be, kitekintéssel a korábbi és későbbi időszakokra, a jelen kötet dolgozatai a levélregény előzményeit, formaváltozásait és a fiktív levél funkcióit vizsgálják a 16. század közepétől az 1970-es évek közepéig. Amint a kölcsönhatások és érintkezések miatt a levél műfaj misszilis és irodalmi változatai együtt vizsgálhatók eredményesen, a két kötet is együtt rajzolja ki Bray kutatásainak súlypontját: az „én” használatának a klasszika irodalmában megjelenő típusaira, formáira és funkcióira irányuló figyelmét.

Az 1967–2002 között különböző helyeken megjelent harminc és egy kiadatlan tanulmány kötetbe rendezését a sajtó alá rendező bevezetője

szerint maga Bray javasolta, s részben tőle ered a koncepció is. A *Le roman épistolaire* című első fejezet tanulmányai a levélregény elméleti kereteit, előzményeit, korai példáit és 20. századi alakváltozatait mutatják be, az *Apprentissages* című másik fejezet dolgozatai a 17. századi levélgyűjteményeket, valamint a levélírást és a gálans viselkedést tanító kézikönyveket tárgyalják. A *Poètes* című harmadik fejezet középpontjában 17. századi költők verses levelei, levelezései és az „én” kifejezésének egyéb formái állnak, a *Structures* című negyedik fejezet írásai a levél struktúráló funkcióit elemzik a 17–18. századi regényben. Az utolsó fejezet a misszilis és az irodalmi levél szerepét, kapcsolatrendszerét járja körül Colette életművében. Bray következtetései gyakran túlmutatnak a romanisztikán, számos ponton differenciálják, kiegészítik és továbbfejlesztik a levélregény kutatóinak, köztük Laurent Versini, Janet Altman, René Démoris, Frédéric Calas, Lucia Omacini és mások eredményeit, első megjelenésük idején új felismeréseket generáltak, s ma is ösztönözhetik a kutatást.

Bray kiinduló tézise, hogy a levél az önéletrajzi írástípusok részeként az egyik legtermékenyebb tényezőnek számít a fikció kora újkori történetében. Célja, hogy feltárja a levélíró technikával érintkező struktúrák változatait, s bemutassa, hogyan támaszkodik a fikció erre a mikroszerkezetre az új makrostruktúrák létrehozása érdekében. Bray számos példával illusztrálja, és részletesen ábrázolja a folyamatot, hogyan vezetett el a különböző formák – családi és szerelmes levél, levélgyűjtemény, levélírást segítő kézikönyv, nyelvtanulást megkönnyítő és leveleket is tartalmazó két vagy többnyelvű összeállítás, regény levélbetétekkel – találkozása és kölcsönhatása a levél fikcionalizálásához a regényben. Az olasz–francia közvetítés látványos példája, hogy Isabella Andreini *Lettere* (1607) című gyűjteményéből François de Rosset négy levelet lefordított és beillesztett saját, 1620-ban kiadott antológiájába, majd a négy levél közül egyet François de Grenaille felvett kizárólag nők leveleit tartalmazó, 1642-ben kiadott gyűjteményébe.

A műfaj történet fontos állomása Bray szerint Roger de Bussy-Rabutin *Histoire amoureuse des Gaules* (1663) című regénye, melyben a szerelmi csábítás folyamatához kapcsolódó levelek jelzik a